

ნათელა დანგაძე

ჰასან ჩელიქი - ბალაკტიონ ტაბიძის პოეზიის მთარგმნელი

თურქულ-ქართულ ლიტერატურულ ურთიერთობებს ხანგრძლივი ისტორია აქვს. გასული საუკუნის 80-იანი წლებიდან ძალიან ინტენსიურად ხდება ქართულიდან თურქულად და პირიქით თარგმნის პროცესი, რაც ორმხრივი ინტერესითაა გამოწვეული. მთარგმნელი ჰასან ჩელიქი პროფესიით ექიმი, თურქეთელი (ართვინელი) ქართველია. მისი ინტერესების სფერო მეტად მრავალფეროვანია. იგი თარგმნის ილია ჭავჭავაძის, გალაკტიონ ტაბიძის, ტიცვიან ტაბიძის, ოთარ და თამაზ ჭილაძის, მირზა გელოვანის, ტერენტი გრანელის, ირაკლი აბაშიძის, ანა კალანდაძის, მირზა გელოვანის, ტარიელ ჭანტურისა, ლადო ასათიანის, მიხეილ ქვლივიძის, სოსო კაკუბავას და სხვათა ნაწარმოებებს.

ჰასან ჩელიქმა მთარგმნელობითი საქმიანობა საქართველოში სტუდენტობის პერიოდში დაიწყო. მას თარგმნილი და გამოქვეყნებული აქვს გურამ რჩეულიშვილის “უსახელო უფლისციხელი“ და ოთარ ჭილაძის “წერო“. აგრეთვე ქართველი პოეტების ლექსების ნაწილი გამოქვეყნდა სხვადასხვა ყურნალ-გაზეთებში, ნაწილი კი ბექა-ფარნა ჭილაშვილთან ერთად გამოსცა წიგნად “ცხელი კაემანი“ (“Sicak Huzun“).

მხატვრული თარგმანი რთული ესთეტიკური ფენომენია და თარგმნის პროცესიც ორიგინალის ასლის გადმოღებას არ ნიშნავს. თარგმნისას ერთმანეთს ხვდება არა მარტო ორი სხვადასხვა ენა, არამედ ორი სხვადასხვა კულტურა, სხვადასხვა ლიტერატურული ტრადიციები, ცნებების აღქმისა და მოვლენების შეფასების განსხვავებული კრიტერიუმები (დ. ფანჯიკიძე, 1988, გვ. 7). თარგმანი არის ორი სტრუქტურის სინთეზი, სადაც უცხო და მშობლიური ერთ მხატვრულ თვისობრიობადაა ქცეული. დალი ფანჯიკიძის აზრით, “მხატვრული თარგმანი შემოქმედებაა, ოღონდ ფილოლოგიურ შრომასთან შერწყმული შემოქმედება“. ამავე აზრის არის ინეს მერაბიშვილი. მთარგმნელს უნდა გაეგებოდეს, უნდა ესმოდეს ორიგინალური სიტყვა, როგორც აზრობრივად, ისე სტილისტურად. კარგი მთარგმნელი კარგად უნდა ფლობდეს ორივე ენას ავტორისა და მთარგმნელის ენას. მისი აზრით, მხოლოდ ბილინგვურმა და პოლილინგვურმა პირებმა უნდა მოჰკიდონ ხელი პოეზიის თარგმანს, ამავე დროს მათ თვითონაც უნდა შეძლონ ლექსის წერა (ი. მერაბიშვილი, 2005).

აღსანიშნავია, რომ ჰასან ჩელიქის შემთხვევაში სწორედ ასეთ ნიჭიერ ბილინგვურ მთარგმნელთან გვაქვს საქმე. განსაკუთრებულია ჰასან ჩელიქის ყურადღება გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედებისადმი. მას თარგმნილი აქვს გალაკტიონის ბევრი ლექსი: “მესაფლავე“, “მერი“, “მე და ღამე“, “რომელი საათია“, “ცამეტი წლის ხარ“, “სილაჟვარდე ანუ ვარდი სილაში“, “ლურჯა ცხენები“, “ეფემერა“, “ქარი ქრის“, “ედგარი მესამედ“, “გუშინ ღამით ქარი ქროდა“ და ა.შ.

1999 წელს ჟურნალში “ჩვენებური“ დაიბეჭდა გალაკტიონის ლექსის “სილაჟვარდე, ანუ ვარდი სილაში“ თარგმანი. ლექსი გალაკტიონმა დაწერა 1917 წელს. თარგმნისას ჩელიქი იყენებს ოთხსტრიქონიან სალექსო ფორმას. უნდა ითქვას, რომ იგი კარგად ახერხებს ორიგინალის რითმის გადმოცემას.

ლექსში “სილაჟვარდე ანუ ვარდი სილაში“ (Mavilik Veya Kumdaki Gül) გალაკტიონი შეგნებულად იმეორებს “ავემარიას“ სახეებს. ეს თავისებური ციტირება ამდიდრებს ამ ლექსის ინტონაციას, მასში შეაქვს ადრინდელი სულიერი განწყობილების ხსოვნა. ამ ლექსის ინტონაცია ითხოვდა უფრო ტევად, მისტიკურ და საწყის და გალაკტიონმაც საოცარ მეტაფორას მიაგნო. “სილაჟვარდე ანუ ვარდი სილაში“. “სილაჟვარდისა“ და “ვარდის“ სიმბოლოები სემანტიკურად და ემოციურად საოცრად ლამაზი და შთამბეჭდავია. “ვარდი“ და “სილა“ ერთობლიობაში ქმნის უჩვეულო და ეფემერულ ხატს — ვარდს ნაწვიმარ სილაში. პირველივე ფრაზა — “დედაო ღვთისავ, მზეო მარიამ!“ ისეთ შთაბეჭდილებას ტოვებს, თითქოს პოეტს სავედრებელი აქვს აღსავლენი ღვთისმშობლისადმი, მაგრამ “სილაჟვარდე ანუ ვარდი სილაში“ ვედრება კი არა, მწარე საყვედურია აღუსრულებელ ოცნებათა გამო. ლექსის დასაწყისი თავიდანვე ყურადღებას იქცევს. სტროფის ინტონაცია ლირიკულია, მაგრამ ევფონიური და სემანტიკური კონტრასტები ქმნიან დაძაბულ მოლოდინს, რომელსაც განსაზღვრავს რთული მეტაფორული სახე - “როგორც ნაწვიმარ სილაში ვარდი“.

მიხეილ კვესელავას აზრით, გალაკტიონის პოეზიაში არის თვისობრივად გაუმიფრავი ინტეგრალური სახეები და სტრიქონები, იგივე “პოეტური სფინქსები“, რომელთა წინაშე უძლური აღმოჩნდებოდა ყველა დიდი ფილოსოფოსი თუ მკვლევარი. გალაკტიონისათვის დამახასიათებელი რიტმულ-მელოდიური დინება ისე იტაცებს მკითხველს, რომ ყურადღებას არ აქცევს სიტყვათა ლოგიკურ შეუსაბამობებს. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ სიტყვა კარგავს სემანტიკურ წონას და რიტმულ-მელოდიური ნაკადის შემავსებელ “შიშველ“ მასად იქცევა.

თ. დოიაშვილთან ვკითხულობთ: “სილაში ვარდი“ გალაკტიონის პოეზიის უმნიშვნელოვანესი სიმბოლოა. ღრმა მსოფლმხედველობრივ-ესთეტიკური შინაარსის კონცეპტი, ამოზრდილი კონკრეტული ფილოსოფიური სისტემის წიაღიდან“ (გალაკტიონოლოგია, ტ. III, 2004). ი. მერაბიშვილის მიხედვით კი “სილაჟვარდე ანუ ვარდი სილაში“ შემადგენელ სახე-სიმბოლოთა ომონიმურობიდან გამოდის. ვარდი საუკუნეების მანძილზე ქრისტიანული რელიგიის სიმბოლოა და ასოცირებულია ღვთისმშობელთან, სილა კი მარადიულობის სიმბოლოა. თავად გალაკტიონი მას სიწმინდეს, სიმშვენიერესა და სიფაჭიზეს უკავშირებს. ნაწვიმარ სილაში დაგდებული ვარდი, იგივე ოცნების ბალით დაჭრილი გედი, თვითონ პოეტი და მოგზაურია.

ლექსის თარგმნისას მთარგმნელი დიდი ამოცანის წინაშე დგას. საჭიროა შენარჩუნდეს დედნის რიტმი, ინტონაცია. ამიტომ მთარგმნელმა განსაკუთრებული ყურადღებით უნდა შეისწავლოს ყველა პოეტური საშუალება, რომელიც ემსახურება ფილოსოფიური აზრის განვითარებას. თარგმანში დაცულია სტროფთა და სტრიქონთა რაოდენობა. ჩვენი აზრით, სიმბოლოთა შენარჩუნება აუცილებელია და ჩელიქი ბოლომდე ახერხებს მათში ჩაწვდომას. ის ცდილობს, უფრო მარტივად წარმოაჩინოს გალაკტიონი, რათა თურქ მკითხველს არ გაუჭირდეს მისი შეცნობა.

“დედაო ღვთისავ, მზეო მარიამ!
 როგორც ნაწვიმარ სილაში ვარდი,
 ჩემი ცხოვრების გზა სიზმარია
 და შორეული ცის სილაჟვარდე“.
 ვნახოთ, როგორ თარგმნის მას ჰასან ჩელიქი:
 Ey Tanrı'nın anası Güneş Meryem,
 Yağmur sonrası ıslak kumdaki güle benzer
 Bir rüzgardır yaşam yolum,
 Ve maviliğidir uzak gökyüzünün.

ჰასან ჩელიქისათვის, აზრობრივ დამთხვევასთან ერთად, მთავარია და მიღწეულია ამოიხსნას ყოველი სახე, ყოველი სიმბოლო გალაკტიონის პოეზიაში, რადგანაც ამის გარეშე წარმოუდგენელია ადეკვატური თარგმანის მიღწევა. “დედაო ღვთისავ, მზეო მარიამ!” ეს მიმართვა ასახავს პოეტის ვედრებას, ლოცვას ღვთისმშობლის მიმართ, რაც დედნისეულ საღვთისმეტყველო შინაარსს ზუსტად გადმოსცემს. “როგორც ნაწვიმარ სილაში ვარდი“ თარგმანში გადმოცემულია: წვიმის შემდეგ სველ სილაში ვარდს ჰგევხარ. თითქოს თარგმანი აქაც ახლოსაა დედანთან, თარგმანში შენარჩუნებულია რიტმი, ინტონაცია და მუსიკალობა. “ჩემი ცხოვრების გზა სიზმარია“ თარგმანში ასეთი სახითაა: ჩემი ცხოვრების გზა ქარია. ცხადად ჩანს, რომ მთარგმნელი პოეტური ნიჭით არის დაჯილდოებული. მის თარგმანში არის დედნის სწორი და ავთენტური გააზრება და მუსიკალობა. მთარგმნელმა წარმატებით ააჟღერა ორიგინალის ჰარმონია და რიტმი, რაც შეძლებისდაგვარად ზუსტად არის გადმოტანილი ეპითეტებში: “და შორეული ცის სილაჟვარდე“.

“შემოიღამებს მთის ნაპრალები,
 და თუ როგორმე ისევ გათენდა
 ღამე ნათევი და ნამთვრალევი,
 დადლილ ქალივით მივალ ხატებთან!“
 მთარგმნელი:

Akşam iniverir dağın vadilerine,
 Ve sabah olabilirse yeniden,
 İçkili ve uykusuz geçen bir gecenin şafağında
 İkonların huzuruna çıkarım bitkin bir kadın gibi.

ამ სტროფის თარგმანი აზრობრივად სწორია. ლექსის სტროფი მხატვრული ღირებულების შთაბეჭდილებას ტოვებს და თურქული თარგმანი ბუნებრივად ჟღერს, ის ზუსტად გადმოსცემს ლექსის მთელ სიმფონიას. აქ თვალშისაცემია დედნისა და თარგმანის განწყობილებათა თანხვედრა. აზრობრივი სიზუსტის მიღწევა მთარგმნელის ოსტატობის მაჩვენებელია. ამავე დროს, მთარგმნელი არ ცდილობს გაამარტივოს ლექსი. პირიქით, იგი ახერხებს ჩასწვდეს და გადაიტანოს თარგმანში გალაკტიონის აზროვნების სიღრმე და ლექსის განუმეორებელი მუსიკალობა.

“ღამე ნათევი და ნამთვრალევი
 მე მივეყრდნობი სალოცავ კარებს,
 შემოიჭრება სიონში სხივი
 და თეთრ ოლარებ სააელვარებს“.

მთარგმნელი:
 Sarhoş, yorgun ve uykusuz,
 Yaslanırım tapılası kapılara:

“İmşek gibi çakar beyaz sütunlarda,

Tapınağa süzülen ilk ışınlar.

ჩელიქს აზრი სწორად აქვს გაგებული და გადმოცემული. მან მართებულად განსაზღვრა ის, რაც უნდა შეენარჩუნებინა თარგმანში. ლექსში გადმოტანილია პოეტური განწყობილება და დრამატულობა. “შემოიჭრება სიონში სხივი“ თარგმნილია: ელვასავით გაიღვებს თეთრ სვეტებზე, ხოლო “და თეთრ ოლარებს ააელვარებს“: ტაძარში მოელვარე პირველი სხივი (გამოსხივება, გამონათება).

ჩელიქს შეუენარჩუნებია მუსიკა, ლექსის სპეციფიკური თავისებურებანი. ქართველი პოეტის ლექსი ჟღერს, როგორც მაღალი თურქული პოეზია. მთარგმნელი პოეტის მიერ აღმოჩენილ სამყაროს ხელმეორედ სწვდება, რათა თარგმანში განხორციელდეს არამარტო ლექსში ასახული, არამედ მთარგმნელის მიერ აღქმული ლექსის მიღმა პლანიც:

“და მაშინ ვიტყვი: აჰა! მოვედი
გედი დაჭრილი ოცნების ბალით!
შენედე! დასტები ყმაწვილურ ბედის
დადლილ ხელებით, წამებულ სახით!“

მთარგმნელი:
**Ben geldim derim işte o zaman;
Hayal bahçesinde yaralı bir kuğu.
Bak ve mest ol yazgısıyla toyluğumun,
Yorgun ellerimle, çileli yüzümle.**

ჰასან ჩელიქი ცდილობს, გადმოსცეს დედნის შინაარსი, მაგრამ გალაკტიონის პოეტური ინტეგრალების წვდომა და ასახვა თარგმანში მეტ-ნაკლებად რთული აღმოჩნდა. მთარგმნელი ყოველთვის ახერხებს დაამთხვიოს სტროფების რიცხვი და გადმოსცეს მათი აზრი. იგი გრძნობს გალაკტიონის გენიალობას, მისი პოეზიის მუსიკას; ზედმიწევნით გაითავისა პოეტის რთული სამყარო, პოეტური ხატების განსაკუთრებულება და თავისთავადობა. თარგმანში გათვალისწინებულია გალაკტიონის პოეზიის მუსიკალობა, ბგერათა ევფონია და სიტყვათშეთანხმების თავისებურებანი.

ჰასან ჩელიქს მეტი ყურადღება გამოუჩენია პოეტური სამყაროს თარგმნისას. კარგად არის შეცნობილი გალაკტიონის სულიერი განწყობილება, ტკივილი სულისა და დიდი მგონის მიერ საწუთროს ტრაგიკული შეგრძნება. ჰასან ჩელიქმა სწორად განსაზღვრა ის, რაც აუცილებლად უნდა შეენარჩუნებინა თარგმანში. ეს არის გალაკტიონის განწყობილება და ემოციურობა. დედანთან ურთიერთობისას დიდი ზომიერებაა საჭირო. საზომი, ამ შემთხვევაში, მთარგმნელის გემოვნება და წვდომის უნარია. ჰასან ჩელიქის თარგმანები გამოირჩევა დედანთან სიახლოვეთა და მხატვრული სამყაროს შეგრძნებით. ჰასან ჩელიქი მკითხველამდე უთუოდ მიიტანს გალაკტიონის ლექსის აზრის ფილოსოფიურობასა და მხატვრული სამყაროს დიდებულებას.

დამოწმებული ლიტერატურა

- ლ. ბრეგაძე, 2014 - ლ. ბრეგაძე, თარგმანი და ორიგინალი, თბ., 2014.
 რ. ბურჭულაძე, 1980 - რ. ბურჭულაძე, მხოლოდ ინტეგრალები, თბ., 1980.
 გალაკტიონოლოგია, ტ. I – V, თბ., 2002 – 2010.
 თ. დოიაშვილი, 1981 - თ. დოიაშვილი, ლექსის ევფონია, თბ., 1981.
 თ. დოიაშვილი, 2007 - თ. დოიაშვილი, ენა, თარგმანი, 2007.
 მ. კვესელავა, 1977 - მ. კვესელავა, პოეტური ინტეგრალები, თბ., 1977.
 ი. მერაბიშვილი, 1993 - ბაირონიდან გალაკტიონამდე, ლიტერატურული საქართველო, თბ., 1993.
 ი. მერაბიშვილი, 2003 - ი. მერაბიშვილი, გალაკტიონის ენიგმები, თბ., 2003.
 ი. მერაბიშვილი, 2005 - ი. მერაბიშვილი, პოეტური თარგმანის ლინგვისტიკა, თბ., 2005.
 დ. ფანჯიკიძე, 1988 - დ. ფანჯიკიძე, დალი, თარგმანის თეორია და პრაქტიკა, თბ., 1988.
 “ჩვენებური“, კულტურული კრებული, #31, სტამბოლი, 1999.

NATELADANGADZE

HASAN CHELIK, THE TRANSLATOR OF GALAKTION TABIDZE'S POETRY

The Thesis deals with the Turkish translations of the works of a great Georgian poet Galaktion Tabidze. It is said that generally making translations is a complicated psychological phenomenon and at the same time it is stipulated by subjective factor. By discussing different scientists' point of views about the artistic translation, it reveals the huge importance and benefits of it. The thesis analyses Turkish translations of the poetry of Galaktion Tabidze's "Azure-land, as a rose in rain-soaked sand" experimented by translator Hasan Chelik in different styles.

If there is a literature, which is hard or easy to translate, the works of this poet can be easily referred to such kind of literature. It is very complicated for a translator to express quite original and symbolized forms and deciding the ultimate fate of translatable materials. Unexpectedness of artistic images, allusions, metaphors make the translation difficult. Translator has a huge responsibility, he/she should be well aware of not just the nature of materials he/she works on, but he/she should hold the virtue to conduct it in an artistic way. The translator has to reveal the inner rhythm of poetry and create its adequate version. Only such kind of work can be accepted by the reader and will be establish in its proper place. Introducing of prominent works of the famous Georgian poet Galaktion Tabidze to the rest of the world has a great importance in terms of culture dialogs. So, the scientific analysis of translations has a significant value.